

- LENGYEL ANNA et al. szerk., 2005. *Egy csepp emberség 3.* Magyar Rádió Rt., Budapest. 186–188.
- LŐRINCZNÉ THIEL KATALIN 2013. A változások évtizede a főiskolán. In: PETERCSÁK TIVADAR szerk., *Az egri Domus Universitatis és a Líceum.* Líceum Kiadó, Eger. 415–445.
- V. RAISZ RÓZSA 1993. Egy szabadon választott versenyszövegről és megszólaltatásának kérdéseiről. In: BOLLA KÁLMÁN szerk., *A köznyelviség problémái a magyarban.* Egyetemi Fonetikai Füzetek 8. ELTE, Budapest. 118–121.
- V. RAISZ RÓZSA 1996. Hangzó forma és írásrendszer. In: BOLLA KÁLMÁN szerk., *Írott szöveg – hangzó forma.* Egyetemi Fonetikai Füzetek 18. ELTE, Budapest. 72–77.
- V. RAISZ RÓZSA 2008. V. Raisz Rózsa [önéletrajza]. In: N. PÁL JÓZSEF – ALMÁSI TIBOR – BAÁN TIBOR, *Napút évkönyv 2009.* Napkút Kiadó Kft., Budapest. 106–108.
- V. RAISZ RÓZSA et al. 1986. Ötödik osztályos tanulók szókincsének vizsgálata. In: SZENDE ALADÁR szerk., *Program az anyanyelvi nevelés továbbfejlesztésére.* Tankönyvkiadó, Budapest. 413–430.
- SZATHMÁRI ISTVÁN főszerk. 2008. *Alakzatlexikon. A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve.* Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- ZIMÁNYI ÁRPÁD 2009. Vargáné dr. Raisz Rózsa főbb publikációiból. In: ZIMÁNYI ÁRPÁD szerk., *Az Eszterházy Károly Főiskola Tudományos Közleményei XXXVI. Tanulmányok a magyar nyelvről.* Líceum Kiadó, Eger. 11–17.

ZIMÁNYI ÁRPÁD
Eszterházy Károly Egyetem

Zoltán András 70 éves*

Mint az ünnepelt pályatársa örömmel fogadtam a Társaság felkérését e megtisztelő feladatra, hogy köszöntőt mondhatok Zoltán András kollégám 70. születésnapja alkalmából, melyet a jubiláns 2019. december 25-én ünnepelt. Kereken három évtizede vagyok a professzor úrral közvetlen munkatársi kapcsolatban, s az orosz tanszékre történő kinevezésemet követően magam is hamar megtapasztaltam, milyen tudományos hatást, inspirációt jelent egy olyan nyelvész szellemiségének vonzáskörébe kerülni, mint amilyen Zoltán András. Mára már e jeles születésnap is, mely éppen karácsony napja, megkerülhetetlen szakmai képzettségével párosul: hiszen sokan tudják a szlavisztika szűkebb körein túl is, hogy ZOLTÁN ANDRÁS etimológiai tárgyú közleményeinek hosszú sorában a *karácsony* szavunk eredetének kutatása, e rejtély megfejtésének kísérlete is fontos helyet foglal el. Mielőtt azonban felidézném eddigi alkotói munkásságának különböző irányait, érdemes visszatekinteni az idáig elvezető útra, beleértve e gazdag életpálya néhány gyermekkori momentumát is, amelyek valamilyen formában minden bizonnyal hozzájárultak ahhoz, hogy érdeklődése már fiatal korában a nyelvészet, mindenekelőtt a szláv nyelvek irányába terelődött, s végső soron szerepet játszottak abban, hogy az egykor „könyvfaló kisgyermekből”¹ a jelenkor szlavisztikájának meghatározó, nagy formátumú tudósa lett.

* Elhangzott a Nyelvtudományi Társaság 2020. március 10-i ülésén.

¹ A „könyvfaló kisgyermek” szavakkal maga az ünnepelt jellemezte önmagát a Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások című sorozat kiadványában (BOLLA szerk. 2009: 5).

Amikor 5. osztályos korában elkezdett ismerkedni az akkor kötelező orosz nyelvvel, a család Hegyeshalomban élt, olyan környezetben, ahol még a nem kitelepített német anyanyelvű őslakók egymás között gyakran németül beszéltek, s a családjában is érezte hatását a nagyanyai ágon örökölt német hagyomány. Nem szükséges részletezni, hogy az orosz nyelv akkoriban gyakorlati szempontból sokunk számára kevésbé vonzó, amolyan „holt nyelvnek” számított, de különösen így lehetett ez a nyugati határ közvetlen térségében, ahová még a Szovjetunióból hazánkba érkező turistacsoportok sem látogathattak el. Jubilánsunk mégis meleg szavakkal és elismerőleg emlékezik vissza első orosz tanárára, aki nagy tudású, több idegen nyelvet is ismerő pedagógus volt, és a tanítás során olykor nyelvtani párhuzamokat is vont az orosz és más nyelvek egy-egy jelensége között. Visszatekintve erre az időszakra, ma már nem kétséges: az ünnepelt szempontjából az orosz jelentette azt a nyelvet, amelyen elkezdte tanulmányozni egy indoeurópai nyelv szerkezetét. A lengyel iránti korai érdeklődését voltaképpen az alapozta meg, hogy már akkor szeretett volna elsajátítani egy a gyakorlati életben is használható idegen nyelvet, s ezt a feladatot – még gyerekként – autodidakta módon kezdte végezni. A németet a soproni Széchenyi István Gimnázium német tagozatú osztályában vette fel, emellett élt azzal a lehetőséggel is, hogy az iskola ún. nulladik órában fakultatív latinképzést is kínált. Ezen kívül tanfolyamokon, illetve magántanárnál az angol nyelv tanulásába is belefogott. Sikeres felvételi vizsgát követően ezzel az idegen nyelvi háttérrel kezdte meg felsőfokú tanulmányait 1969 szeptemberében az Eötvös Loránd Tudományegyetemen német és orosz szakon. Mivel a szláv nyelvek iránt fokozott érdeklődést tanúsított, egyidejűleg beiratkozott a lengyel szak előkészítő óráira is. Ennek eredményeként a második egyetemi évében már orosz és lengyel szakosként folytatta tanulmányait. Az egyetemi éve alatt természetesen több kiemelkedő hazai nyelvész is hozzájárult tudományos szemléletének formálódásához (az „Önvallomásokban” megemlíti többek között Antal László és Juhász János előadásait), de legnagyobb hatással kétségtelenül Balczyk Emil az Orosz Filológiai Tanszék akkori vezetője volt rá, aki nyelvtörténeti előadásain és szakszemináriumi óráin nemcsak felkeltette kiváló tanítványának a tudományos érdeklődését e terület iránt, hanem fogékonnyá is tette őt az összehasonlító nyelvtörténeti kutatások iránt. Végzős hallgatóként a szlavisztika pályáján még éppen csak indulni készülő fiatalemberben Hadrovics László is hamar felfedezte a tehetséget, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy a *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* folyóirat felelős szerkesztőjeként támogatta az ifjú szlavista első, akadémiai folyóiratba szánt kéziratának megjelentetését (1975), melynek előkészítő munkálatait jubilánsunk nyilvánvalóan még az 1974-ben lezáruló diákévei alatt kezdte meg. Friss diplomájával a kezében a felsőoktatásban történő elhelyezkedést illetően választási lehetőség előtt állt: állást ajánlottak neki Debrecenben az akkor alakuló lengyel tanszékre, de tanszékvezetője, Balczyk Emil is számított rá az orosz tanszéken. Mivel ez utóbbi ajánlat mellett döntött, elmondhatjuk, hogy pályafutása során a kezdetektől napjainkig – az egyetemi tanulmányait is ide számítva immár fél évszázada – hű maradt az alma materhez.

Zoltán András abban a szerencsés helyzetben volt, hogy oktatói és kutatói tevékenysége nagy mértékben egymásba fonódott: az orosz tanszéken ószlávot és orosz nyelvtörténetet tanított (később, az ukrán tanszék megalakulásával természetesen ukrán történeti nyelvtant is), továbbá szakszemináriumokat vezetett az orosz szókincs történetéből és más kutatási témáiból. A tanítással párhuzamosan a tudomány művelésében is elindult a szlavisztika rögzös útján, amelyen hamarosan nagy léptekkel haladt előre: az egyetemi doktori címet

már 1976-ban megszerezte (27 évesen!), néhány évvel később pedig sikeresen pályázott a Lomonoszov Egyetem keretében működő, esetében 1980-ban kezdődő levelező aspirantúrára, ahol az orosz nyelvészeti tanszéken a kor nagy hírű tudósa, Borisz Uszpenszkij volt a tudományos vezetője. Életének ezt a fejezetét 1984-ben zárta le, amikor megvédte kandidátusi disszertációját, melyben a lengyel–orosz nyelvi kapcsolatokat dolgozta fel. Ennek alapján készült el és jelent meg nem sokkal később (1987-ben) első, az egyetemi russzisztikai képzés különböző szintjein is felhasznált könyve, melynek címe magyarul: Fejezetek az orosz szókincs történetéből (ZOLTÁN 1987). Ez a könyv ZOLTÁN ANDRÁSNAK a mai napig az egyik leggyakrabban idézett munkája csaknem száz hivatkozással. A 90-es években munkássága már több irányban is látványosan kiteljesedett, nagyobb lélegzetű kutatásait – megfelelő az egyetemi és akadémiai elvárásoknak – egy-egy újabb disszertációban összegezte (habilitációs értekezés 2001, az MTA doktora 2005 – könyv formájában ezek a tudományos eredmények is hozzáférhetővé váltak a szakma számára). A szláv–magyar nyelvi kapcsolatok folyamatos kutatása számos érdekes etimológiai tárgyú cikk megírását eredményezte. Szófejtéseinek jelentős része magyar vonatkozású, lásd pl. „Lappangó” szláv eredetű szavaink: *szid*, *szégyen* (ZOLTÁN 1995) vagy Mely szláv nyelvből jött *zabrál* szavunk? (ZOLTÁN 2017), de néhány nem szláv eredetű szavunk etimológiájának tisztázásával is gazdagítja a magyar szókincssel kapcsolatos ismereteinket, ilyen pl. Farvíz (ZOLTÁN 2003).

Sokrétű, szerteágazó munkásságának rendkívül aktív korszaka bontakozik ki a 90-es évek második felétől: mintegy két évtizeden keresztül nem múlik el olyan év, hogy publikációinak száma ne érte volna el legalább a tízet. De ebből a korszakból is kiemelkedik egy felettébb termékeny, szinte egyedülálló időszak, mely különleges már önmagában a számok tükrében is: 2001 és 2004 között csaknem 150 munkát jegyez, ami sok kiváló filológus esetében akár egy teljes életműnek felelne meg. Ennek fényében már nem meglepő, hogy eddigi életművét tekintve jubilánsunk megjelent munkáinak száma már átlépte a félezeres határt. Tanulmányai többek között orosz, lengyel, bolgár, osztrák, norvég, szlovén, olasz, ukrán, fehérorosz, német, izraeli, holland, litván, lett, cseh, észt, kazah folyóiratokban és gyűjteményes kötetekben jelentek meg. De hangsúlyoznunk kell, hogy Zoltán András nem a mennyiségi szempontok vezérlik, a minőség mércéjét önmaga számára is magasra emeli. Alkotói munkájának háttérét széleskörű ismeretei mellett a rendkívüli kreativitás alapozza meg, elképzelései, ötletei vannak, s folyamatosan ezek megvalósításán dolgozik. Egy lezártnak vélt kérdés az ő számára más, újabb kérdéseket vet fel. Gondolatébresztő munkái hozzászólásokra, tudományos visszajelzésekre ösztönzik a szakmabeli kutatókat. Monografikus munkáit számos, hazai és külföldön megjelent recenzióban ismertették. A teljes munkásságára való hivatkozások ezres nagyságrendben mérhetők, e sorok írásakor ez a szám az MTMT tanúsága szerint, kerekítve 2150. Egy-egy munkájának a szakmai súlyát jól érzékelteti, hogy például a 2014-ben Moszkvában kiadott *Interzlavica* című orosz nyelvű könyve (ZOLTÁN 2014) az azóta eltelt néhány év alatt 67 hivatkozást kapott, s a könyvről megjelent öt recenzió közül négynek külföldi nyelvész a szerzője.

Tudományos műveihez és elismertségéhez méltó s egyben példaértékű az szakmai-közéleti tevékenysége is, amely végigkísérte eddigi életpályáját. Érdemes erre is kitérni – a teljesség igénye és a részletek ismertetése nélkül. Zoltán András vezetésével készült el tanszékünk orosz nyelvészeti doktori programja, mely 1993-ban indult és melyet a mai napig ő irányít. Több cikluson át vezette az orosz tanszékot (1991–2002), de miután elsőként megszervezte és meghonosította az alborutenisztika és a baltisztika oktatását, kiszélesítve

ezáltal a tanszék profilját, indokoltá vált annak nevét Keleti Szláv és Balti Filológiai Tanszékre változtatni. Később, 2003-tól nyugállományba vonulásáig az ukrán tanszék vezetője volt, s egyidejűleg – félállásban – a Nyíregyházi Főiskola ukrán-ruszin tanszékét is irányította. Tagja több nemzetközi folyóirat szerkesztőbizottságának, továbbá számos külföldi és hazai szakmai testületnek. A szláv nyelvtudomány területén kétségtelenül a legtekintélyesebb szervezet a Nemzetközi Szlavisztikai Komité, melynek három bizottságában is jelen van (Átírási Bizottság, Frazeológiai Bizottság, Etimológiai Bizottság). Zoltán András élen járt a konferenciák szervezésében is. Oktatói munkája során szívügyének tekintette a szakmai utánpótlás kinevelését. Legkiválóbb tanítványai a russzisztika, ukrainisztika és a polonisztika területén váltak ismertté.

Ünnepeltünknek e köszöntőben csupán felidézett igen tartalmas eddigi életműve természetesen nem maradhatott rangos szakmai elismerések nélkül, melyek egymást követték az elmúlt évtizedben. Ezek időrendben: a Szent-Györgyi Albert-díj (2010), a Francysk Skaryna-érem (2010), a Hodinka Antal emlékplakett (2012) és kimagasló teljesítményének elismeréseként a Magyar Érdemrend Tisztikeresztje (2016).

Kedves András! A magam és a Társaság nevében is gratulálok a kerek évfordulóhoz, kívánok az eddigi munkád folytatásához jó egészséget, s a már nyugalmasabb évekre is töretlen munkakedvet és alkotóerőt!

Hivatkozott irodalom

- BOLLA KÁLMÁN szerk. 2009. *Zoltán András*. Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások 87. Zsigmond Király Főiskola, Budapest.
- ZOLTÁN ANDRÁS 1987. *Fejezetek az orosz szókincs történetéből*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- ZOLTÁN ANDRÁS 1995. „Lappangó” szláv eredetű szavaink: *szid, szégyen*. *Magyar Nyelv* 95: 54–59.
- ZOLTÁN ANDRÁS 2003. *Farvív*. *Magyar Nyelv* 99: 73–80.
- ZOLTÁN, ANDRÁS 2014. *Interslavica: Исследования по межславянским языковым и культурным контактам*. Индрик, Москва.
- ZOLTÁN ANDRÁS 2017. Mely szláv nyelvből jött *zabrál* szavunk? *Magyar Nyelv* 113: 225–227.

JÁSZAY LÁSZLÓ
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem